

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК (UDC) 54 (089.3) (477) (Гутиря В. С.) «1932-1983»

<https://doi.org/10.21272/starovyna.2019.55.2>

ШИХНЕНКО І. М.

**ВНЕСОК АКАДЕМІКА АН УРСР В. С. ГУТИРІ
У РОЗВИТОК ХІМІЧНОЇ НАУКИ (1932-1983)**

В статті висвітлюється внесок академіка АН УРСР В.С. Гутирі у створення синтетичного етилового спирту, удосконалення технології із нафтовидобутку і нафтопереробки, дослідження вуглеводневого складу азотистих з'єднань, хімічних властивостей і структури бензину, природного метану вугільних покладів, бітумінозних пісків, аеростатичного транспортування енергоресурсів, каталітичних властивостей алюмосилікатів, винайдення біологічно синтезованого кормового білка та інших аспектів розвитку хімічної науки.

Ключові слова: В.С. Гутиря, Академія наук, нафтохімія, нафтопереробка.

У 2020 р. виповнюється 110 років від дня народження відомого українського вченого у галузі хімії, доктора хімічних наук, професора, академіка АН УРСР та академіка АН Азербайджанської РСР, лауреата Державної премії СРСР, премії імені Л. В. Писаржевського АН УРСР та інших нагород Віктора Степановича Гутирі (1910-1983). З цієї нагоди потрібно згадати про цю визначну постать у вітчизняній науці, висвітлити його внесок у розвиток хімічної науки. Наукова діяльність В. С. Гутирі не була предметом окремого вивчення українських істориків. Єдиною науковою працею, у якій висвітлено основні етапи життя і діяльності вченого та міститься перелік його наукових робіт і винаходів, є біобібліографічне видання «Віктор Степанович Гутиря» [1]. Низка інших досліджень - це статті з біографії вченого, або у яких лише згадується його діяльність і здобутки у галузі хімії. Серед них праці: П.М. Галича [2], Г.А. Мамедалієва [19, с. 182-184], А.М. Дякової [15], Б.Є. Патона [22, с. 125], С.М. Обрядчикова [21, с. 14], В.А. Соколова [23, с. 109, 198, 205-207], В.І. Оборіна [20, с. 49], Б.А. Кренцеля [17, с. 21-53], П.С. Кутюмова [18, с. 96-98]. Інформація про наукову діяльність В.С. Гутирі в установах АН УРСР міститься у збірнику документів і матеріалів «Історія Національної академії наук України. 1956-1960» [16, с. 343, 355, 437, 580] та у праці В.М. Терлецького «Академія наук УРСР, 1919-1969: Короткий історичний нарис» [24, с. 6, 135-136, 149, 155, 157]. Дослідженню структури та складу документів особового архівного фонду В.С. Гутирі, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, присвячена стаття А. І. Шаповала [25, с. 160-162].

Характеризуючи джерельну базу дослідження варто зазначити, що найбільший комплекс документів, що дозволяє висвітлити внесок В. С. Гутирі

Шихненко Ігор Миколайович - кандидат історичних наук, науковий співробітник, відділ історії академічної науки Інституту архівознавства, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (Україна). ORCID: 0000-0002-0304-4928.

у розвиток української хімічної науки зберігається у його особовому архівному фонді (ф. 246) Інституту архівознавства НБУВ. Це, насамперед, наукові праці вченого та матеріали до них, біографічні матеріали (характеристики наукової діяльності В.С. Гутирі, особові листки з обліку кадрів, відгуки на наукові праці, копії дипломів, витяги з протоколів про обрання до складу академіків АН УРСР та ін.), листування з колегами. В Архіві Президії НАН України зберігається особова справа вченого (ф. 251. оп. 609-б. спр. 5), яка може бути використана при дослідженні його наукової діяльності.

Інформація про роботу В.С. Гутирі в Азербайджані міститься у звітних документах Азербайджанського науково-дослідного інститут нафтової переробки ім. В. В. Куйбишева (ф. 56), що знаходиться на зберіганні у Центральному державному архіві науково-технічної та медичної документації Азербайджанської Республіки (м. Баку).

Виходячи з вищевказаного, метою даного дослідження є висвітлення внеску В.С. Гутирі у розвиток хімічної науки.

Народився Віктор Степанович Гутиря 11 вересня 1910 р. в селі Синявське (Ростовська область, Росія) в сім'ї працівника залізниці Степана Яковича Гутирі. Через рік родина переїхала до Запоріжжя, а згодом перебралася до Баку (Азербайджан). Загалом наукову діяльність В.С. Гутирі умовно можна поділити на два періоди: бакинський (1932-1959) та київський (1959-1983). З бакинським періодом пов'язано формування світогляду майбутнього вченого та становлення його як науковця. У 1928 р. В.С. Гутиря вступив на технологічний факультет Азербайджанського політехнічного інституту, де вивчав хімію. Після одержання вищої освіти у 1932 р. молодий вчений був направлений на роботу до Азербайджанського науково-дослідного інституту нафтової переробки, де пройшов шлях від наукового співробітника до заступника директора. У вказаній установі В.С. Гутиря займався дослідженням проблем хімічного складу нафтових родовищ Апшеронського півострова, структури бензолу, гідратації олефінів і пропілена, розробкою нових технологій одержання етилового спирту із газів піролізу, каталітичного перетворення вуглеводню із синтетичних алюмосилікатів та ін. [1, с. 29-37].

У 1936 р. вчений був нагороджений орденом «Знак Пошани», а через рік призначений завідувачим лабораторії органічного синтезу. У 1938 р. В.С. Гутирі за вагомий внесок у розвиток нафтохімії присудили ступінь кандидата технічних наук без захисту дисертації. Згодом вченого призначили на посаду заступника директора Азербайджанського науково-дослідного інституту нафтової переробки.

У роки Другої світової війни під керівництвом В.С. Гутирі було створено спеціальну рецептуру з виготовлення протитанкових запалювальних сумішей, які успішно використовувались у боях з ворогом; організовано виробництво тротилу та удосконалено процес вироблення авіаційного бензину. У 1942 р. за наукові розробки оборонного характеру вченого нагородили Державною премією СРСР. Через два роки В.С. Гутиря захистив докторську дисертацію та отримав звання професора.

У післявоєнний період вчений продовжував займатися дослідженням проблем з нафтохімії та нафтопереробки. Під його науковим керівництвом

було розроблено нову технологію переробки нафтових фракцій, виявлено природний алюмосилікат та створено методику його активізації, освоювалося термічне дегідрування вуглеводню та ін.

У 1949 р. В.С. Гутирю обрали академіком АН Азербайджанської РСР, а у 1953 р. - членом-кореспондентом АН СРСР.

Наукові досягнення вченого були високо оцінені й українськими колегами. У травні 1959 р. В.С. Гутирі запропонували очолити в Інституті хімії полімерів і мономерів АН УРСР (з 1963 р. - Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР) новостворений відділ хімії нафти і газу та обійняти посаду заступника директора. Наукова діяльність вченого періоду 1959-1983 рр. була також позначена великими досягненнями. У 1961 р. В.С. Гутирю обрали академіком АН УРСР. З 1963 р. до 1974 р. він був віце-президентом АН УРСР. У 1976 р. за розробку комплексу наукових досліджень з проблем промислового гетерогенного каталізу В.С. Гутирі присудили премію АН УРСР ім. Л.В. Писаржевського. У подальшому наукова діяльність вченого була пов'язана з Інститутом фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР, де він працював до останніх днів життя на посаді завідувача відділу нафтохімії.

У київський період наукової діяльності (1959-1983) В.С. Гутиря займався дослідженням впливу ядерних випромінювань на розвиток української нафтохімії [3], синтезу стіролу та метанолу на цеолітових каталізаторах [8], використання вуглеводневої сировини у процесі нафтохімічного синтезу [9], кількісного розподілу ароматичних вуглеводнів у нафтових покладах [10], перспектив розвитку технологій нафтопереробки [11]. Під керівництвом вченого була розроблена нова методика видобутку енергоресурсів, організовано промислове виробництво ізоляційних матеріалів для захисту від корозії, створено стійку ізоляцію трубопроводів, виготовлено біологічно синтезований кормовий білок; проводилися дослідження цеолітів (водних алюмосилікатів кальцію і натрію), проблем аеростатичного транспортування нафти та природного газу, хімічних властивостей циклічних сульфонів, карбамідної депарафінізації, впливу катіонів на каталітичні особливості цеолітів в реакціях алкілування і диспропорціювання, складних розчинників при виробництві побутової хімії, перспектив розвитку української хімічної науки та промисловості, взаємодії сульфолану з його похідними реактивами, каталітичних реакцій на цеоліти, ароматичних вуглеводнів у бензинових фракціях нафти, взаємодії карбаміду з октаном, каталітичних властивостей модифікованих алюмосилікатів, кінетики реакції гідрування бензолу на нікельцеолітному каталізаторі, стану та основних проблем нових методів підвищення нафтовидобутку в Україні та ін. [1, с. 38-53].

У 1965-1972 рр. В.С. Гутиря очолював товариство «Знання» АН УРСР, члени якого проводили комплексну роботу із популяризації наукових здобутків АН УРСР серед широких верств населення. Основними формами цієї роботи були: читання тематичних лекцій та виголошення доповідей у відомчих установах та виробничих підприємствах, публікація статей у періодичних виданнях, виступи на радіо та телебаченні, надання наукових консультацій та ін. Питання популяризації науки знайшло також висвітлення у статтях В.С. Гутирі. Досить цікавим є цикл його праць, присвячених

проблемі «великої хімії». У статті «Велика хімія» вчений дав визначення терміна «велика хімія», охарактеризував її сировинну базу та можливості, що сприяють покращенню життєвих умов населення. До «великої хімії» він відносив, зокрема: різновиди мінеральних добрив, паливо для двигунів, ізоляційні будівельні матеріали; до «малої» хімії: гігієнічні та медичні засоби, різні парфуми і т. п. Тогочасні хімічні технології призвели, за словами В. С. Гутирі, до масового виробництва високоякісних синтетичних матеріалів, які у перспективі дадуть можливість будувати цілі міста та створювати нові типи автомобілів, літаків, кораблів. Сировинною базою «великої хімії» вчений називав природний газ, нафту, вугілля, подальший видобуток яких мав велике промислове значення [4]. Головними науковими резервами для розвитку «великої хімії» В.С. Гутиря називав активне впровадження наукових здобутків хімії у промисловість, створення та розширення виробничих баз науково-дослідних інститутів.

Вчений у своїх працях висвітлив наукові досягнення АН УРСР із одержання чистих металів (хрому, марганцю, свинцю), винайдення препаратів для боротьби із сільськогосподарськими шкідниками, створення полімерних матеріалів і мінеральних добрив. Розвиток української хімічної науки, за словами В.С. Гутирі, був тісно пов'язаний також із розробками мікробіологів, вірусологів та фахівців інших галузей [5].

У статті «Академия наук УССР и Большая химия» вчений висвітлив провідні напрями наукових досліджень і розробок академічних установ хімічного профілю, що посприяли розвитку «великої хімії» в Україні. До таких напрямів він відносив аналітичну хімію, хімію ізотопів, колоїдну хімію та ін. Головними науковими досягненнями із хімії того періоду В. С. Гутиря називав створення низки пестицидів для потреб у сільському господарстві (винайдення препарату для боротьби із шкідниками «авеніну»), удосконалення технології з очищення води тощо [6]. У статті «Нафта і велика хімія» вчений охарактеризував хімічні властивості нафти та її можливості при виготовленні різних видів палива, пластмас, миючих засобів, матеріалів для будівництва доріг (асфальту) і т. п. Вказані наукові здобутки в академічних установах, за його словами, вимагали активізації досліджень із питань нафтовидобутку [7]. Становленню, розвитку та досягненням української хімічної науки в системі АН УРСР з 1919 р. до 1969 р. присвячена стаття В.С. Гутирі «50 років шляхами науки». У цій праці вчений акцентував основну увагу на висвітленні проблем нафтовидобутку, які досліджувалися в академічних установах [12].

У статті «Дні науки в містах і селах Київської області» В.С. Гутиря висвітлив творчі зустрічі українських вчених з працівниками агропромислових підприємств, загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів Київщини, що проходили у січні 1970 р. У цих заходах, за словами автора, взяли участь понад 100 науковців з АН УРСР, серед яких 30 академіків і членів-кореспондентів. Вони ознайомили громадян із розробками у галузі фізики, математики, кібернетики, астрономії, біології, суспільних наук. Вчені-хіміки, як зазначав В.С. Гутиря, повідомили слухачів про винайдення нових видів мінеральних добрив, агрохімічних засобів для боротьби із сільськогосподарськими шкідниками, синтетичних різновидів палива,

будівельних матеріалів та ін. [13]. У статті «Вчені Академії наук УРСР - сільському господарству України» дослідник висвітлив наукові розробки українських біохіміків із виробництва кормів для тварин, підвищення врожайності сільськогосподарських культур та їхнього захисту від шкідників [14]. Науково-популярні праці В.С. Гутирі присвячені також проблемам складних хімічних розчинників у автомобілебудуванні, виділенню ароматичних вуглеводів із гасогазойлевих фракцій, використанню нафтопродуктів у фармакологічній і косметологічній промисловості та іншим аспектам хімічної науки.

Отже, у бакинський період діяльності (1928-1959) відбулося становлення В.С. Гутирі як науковця, а його здобутки у галузі хімії були високо оцінені азербайджанською науковою спільнотою. У київський період діяльності (1959-1983) вчений зарекомендував себе як талановитий дослідник, чії розробки і винаходи з проблем нафтохімії суттєво поповнили скарбницю української науки.

1. Виктор Степанович Гутьря. Библиография ученых Украинской ССР. Киев: Наукова думка. 1985. 75 с.
2. Галич П. Н. Виктор Степанович Гутьря (к 90-летию со дня рождения) / П. Н. Галич // Катализ и нефтехимия. 2000. № 5-6. С. 116-122.
3. Гутьря В. С. Перспектива исследований влияния ядерных излучений на развитие нефтехимии в СССР в 1960-1970 гг. / В. С. Гутьря // Институт архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі - Інститут архівознавства НБУВ). ф. 246. оп. 1. спр. 21. 8 арк.
4. Гутьря В. С. Большая химия / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 22. 28 арк.
5. Гутьря В. С. Резервы науки для Большой химии / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 25. 24 арк.
6. Гутьря В. С. Академия наук УССР и Большая химия / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 26. 22 арк.
7. Гутьря В. С. Нефть и Большая химия / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 28. 23 арк.
8. Гутьря В. С. К вопросу о механизме синтеза стирола из толуола и метанола на цеолитовых катализаторах / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 30. 26 арк.
9. Гутьря В. С. Вовлечение в нефтехимический синтез дополнительных ресурсов углеводородного сырья / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 33. 22 арк.
10. Гутьря В. С. О количественном разделении ароматических углеводородов C_8H_{10} по структуре молекул в типичных нефтях Украины / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 40. 12 арк.
11. Гутьря В. С. Прогноз развития мировой нефтехимии (химии и технологии массовой переработки углеводородов) до 2005 года / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 1. спр. 41. 27 арк.
12. Гутиря В. С. 50 років шляхами науки / В. С. Гутиря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 3. спр. 110. 19 арк.
13. Гутьря В. С. Дни науки в городах и селах Киевской области / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 3. спр. 115. 6 арк.
14. Гутьря В. С. Ученые АН УССР - сельскому хозяйству Украины / В. С. Гутьря // Институт архівознавства НБУВ. ф. 246. оп. 3. спр. 118. 8 арк.
15. Дякова А. М. Гутиря Виктор Степанович / А. М. Дякова // Енциклопедія сучасної України. Київ. 2006. Т. 6. С. 684.
16. Історія Національної академії наук України. 1956-1960: Частина 2. Додатки. Київ. 2016. 1064 с.

17. Кренцель Б. А. Основы синтеза алифатических спиртов из нефтяных газов / Б. А. Кренцель. Москва. 1954. 183 с.
18. Кутюмов П. С. Нашим оружием был бакинский бензин / П. С. Кутюмов // Азербайджанское нефтяное хозяйство. 1975. № 5. С. 96-98.
19. Мамедалиев Г. А. Гутыря Виктор Степанович - выдающийся ученый-нефтехимик, академик АН Азербайджана и Украины (1910-1983) / Г. А. Мамедалиев // Полімерний журнал. 2016. № 3. С. 182-184.
20. Оборин В. И. Синтетический алюмосиликатный катализатор / В. И. Оборин. Грозный: Облкнигоиздат, 1949. 95 с.
21. Обрядчиков С. Н. Механизм и химизм каталитического крекинга / С. Н. Обрядчиков. Москва: Гостоптехиздат, 1946. 65 с.
22. Патон Б. Е. Расцвет науки Советской Украины / Б. Е. Патон // Наука Союза ССР. Москва: Наука, 1972. С. 107-135.
23. Соколов В. А. Очерки генезиса нефти / В. А. Соколов. Москва, Ленинград: Гостоптехиздат, 1948. 460 с.
24. Терлецький В. М. Академія наук УРСР, 1919-1969: Короткий історичний нарис / В. М. Терлецький. Київ: Наукова думка. 1969. 295 с.
25. Шаповал А. І. Гутыря Віктор Степанович / А. І. Шаповал // Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: путівник. Київ. 2017. С. 160-162.

References

1. Viktor Stepanovich Gutyrya. Biobibliografiya uchenykh Ukrainskoj SSR. (1985) [Victor Stepanovich Gutyrya. Biobibliography of scientists of Ukrainian SSR]. (75 pages). Kiev: Scientific thought. [In Russian].
2. Galich P. N. (2000). Viktor Stepanovich Gutyrya (k 90-letiyu so dnya rozhdeniya) [Victor Stepanovich Gutyrya (to the 90 year from the day of birth)]. In Kataliz i neftekhimiya [Catalysis and petrochemistry]. (№ 5-6, pp. 116-122). Kiev. [In Russian].
3. Gutyrya V. S. Perspektiva issledovaniy vliyaniya yadernykh izluchenij na razvitie neftekhimii v SSSR v 1960-1970 gg. [Prospect of researches of influence of nuclear radiations on development of petrochemistry in the USSR in 1960-1970]. In Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Archival Studies of the Vernadsky National library of Ukraine (Institute of Archival Studies of VNLU)]. (Fund 251, inventory 1, unit 21, 8 leafs). Kyiv. [In Russian].
4. Gutyrya V. S. Bolshaya khimiya [Large chemistry]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 22, 28 leafs). Kyiv. [In Russian].
5. Gutyrya V. S. Rezervy nauki dlya Bolshoj khimii [Science backlogs for Large chemistry]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 25, 24 leafs). Kyiv. [In Russian].
6. Gutyrya V. S. Akademiya nauk USSR i Bolshaya khimiya [Academy of sciences of Ukraine and Large chemistry]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 26, 22 leafs). Kyiv. [In Russian].
7. Gutyrya V. S. Neft i Bolshaya khimiya [Oil and Large chemistry]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 28, 23 leafs). Kyiv. [In Russian].
8. Gutyrya V. S. K voprosu o mekhanizme sinteza stirola iz toluola i metanola na czeolitovykh katalizatorakh [To the question about the mechanism of synthesis of stirole from a toluene and metanole on zeolite catalysts]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 30, 26 leafs). Kyiv. [In Russian].
9. Gutyrya V. S. Vovlechenie v neftekhimicheskij sintez dopolnitelnykh resursov uglevodorodnogo syrya [Engaging in the petrochemical synthesis of additional resources of hydrocarbon raw material]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 33, 22 leafs). Kyiv. [In Russian].
10. Gutyrya V. S. O kolichestvennom razdelenii aromatcheskikh uglevodorodov C₈H₁₀ po strukture molekul v tipichnykh neftyakh Ukrainy [About the quantitative division of aromatic hydrocarbons of C₈H₁₀ on the structure of molecules in typical oils of Ukraine]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 40, 12 leafs). Kyiv. [In Russian].
11. Gutyrya V. S. Prognoz razvitiya mirovoj neftekhimii (khimii i tekhnologi massovoj

pererabotki uglevodorodov) do 2005 goda) [Prognosis of development of world petrochemistry (chemistries and technologists of the mass processing of hydrocarbons) to 2005 year]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 1, unit 41, 27 leafs). Kyiv. [In Russian].

12. Gutyrya V. S. 50 rokiv shliakhmy nauky [50 years by science ways]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 3, unit 110, leafs). Kyiv. [In Ukrainian].

13. Gutyrya V. S. Dni nauki v gorodakh i selakh Kievskoj oblasti [Science days are in cities and villages of the Kyiv area]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 3, unit 115, leafs). Kyiv. [In Russian].

14. Gutyrya V. S. Uchenye AN USSR - selskomu khazyajstvu Ukrainy [Scientists of AS of UkSSR - to agriculture of Ukraine]. In Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute of Archival Studies of VNLU]. (Fund 251, inventory 3, unit 118, leafs). Kyiv. [In Russian].

15. Diakova A. M. (2006). Gutyrya Viktor Stepanovych [Gutyrya Viktor Stepanovych]. In Entsyklopediya suchasnoyi Ukrainy [Encyclopaedia of modern Ukraine]. (T. 6, p. 684). Kyiv. [In Ukrainian].

16. Istoriya Natsionalnoyi akademiyi nauk Ukrainy. 1956-1960: Chastyna 2. Dodatky. (2016). [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1956-1960: Part 2. Applications]. (1064 pages). Kyiv. [In Ukrainian].

17. Krenczel B. A. (1954). Osnovy sinteza alifaticeskikh spirtov iz neftyanykh gazov [Bases of synthesis of aliphatic alcohols from petroleum gases]. (183 pages). Moscow. [In Russian].

18. Kutymov P. S. (1975). Nashim oruzhiem byl bakinskij benzin [Our weapon was Baku petrol]. In Azerbajdzhanskoe neftyanoe khozaystvo [The Azerbaijanian petroleum economy]. (№ 5, pp. 96-98.). Baku. [In Russian].

19. Mamedaliev G. A. (2016). Gutyrya Viktor Stepanovich - vydayushhijsya uchenyj-neftekhimik, akademik AN Azerbajdzhana i Ukrainy (1910-1983) [Gutyrya Viktor Stepanovich is prominent scientist- oilchemist, academician of AS of Azerbaijan and Ukraine (1910-1983)]. In Polimernyi zhurnal [Polymeric journal]. (№ 3, pp. 182-184). Kyiv. [In Russian].

20. Oborin V. I. (1949). Sinteticheskij alyumosilikatnyj katalizator [Synthetic silicaalumina catalyst]. (95 pages). Grozny. [In Russian].

21. Obryadchikov S. N. (1946). Mehanizm i himizm kataliticheskogo krekinga [Mechanics and chemistry of the catalytic cracking]. (65 pages). Moscow. [In Russian].

22. Paton B. E. (1972). Rascvet nauki Sovetskoj Ukrainy [A bloom of science of Soviet Ukraine]. In Nauka Soyuzo SSR [The Science of Union of SSR]. (Pp. 107-135) Moscow: Science. [In Russian].

23. Sokolov V. A. (1948). Ocherki genezisa nefti [The Essays of genesis of oil]. (460 pages). Moscow, Leningrad. [In Russian].

24. Terleckij V. M. (1969). Akademiya nauk URSS, 1919-1969: Korotkij istorichnij naris [Academy of sciences of Ukraine, 1919-1969: the Short historical essay]. (295 pages). Kyiv: Scientific thought. [In Ukrainian].

25. Shapoval A. I. (2017). Gutyrya Viktor Stepanovich [Gutyrya Viktor Stepanovich]. In Osobovi arhivni fondi vchenih NAN Ukrayini v Institutu arhivoznavstva Nacionalnoyi biblioteki Ukrayini imeni V. I. Vernadskogo: putivnik [Personal archived funds of scientists of NAS of Ukraine of Ukraine in Institute of Archives of National library of Ukraine of the name of B. I. Vernadsky: guidebook]. (Pp. 160-162). Kyiv. [In Ukrainian].

Шихненко И. Н.

кандидат исторических наук, научный сотрудник, отдел истории академической науки Института архивоведения, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского (Украина). ORCID: 0000-0002-0304-4928.

ВКЛАД АКАДЕМИКА АН УССР В.С. ГУТЫРИ В РАЗВИТИЕ ХИМИЧЕСКОЙ НАУКИ (1932-1983)

В статье освещается вклад академика АН УССР В. С. Гутыри в создание синтетического этилового спирта, совершенствование технологии по нефтедобыче и нефтепереработке, исследования углеводородного состава азотистых соединений, химических свойств и структуры бензина, природного метана угольных залежей, битуминозных песков, аэростатического транспортировки энергоресурсов, каталитических свойств алюмосиликатов, изобретение биологически синтезированного кормового белка и других аспектов развития химической науки.

Ключевые слова: В.С. Гутыря, Академия наук, нефтехимия, нефтепереработка.

Shykhnenko I. M.

Ph.D (History), Research Officer, the division of the history of academic science of Institute of Archival Studies, the Vernadsky National library of Ukraine (Ukraine). ORCID: 0000-0002-0304-4928.

THE CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN OF THE AS OF UKSSR V. S. GUTYRYA TO THE DEVELOPMENT OF CHEMICAL SCIENCE (1932-1983)

The article highlights the contribution of Academician of the AS of UkSSR V. S. Gutyrya to the creation of synthetic ethyl alcohol, the improvement of technology for oil production and refining, the study of the hydrocarbon composition of nitrogenous compounds, chemical properties and structure of gasoline, natural methane, coal tar deposits and bituminous deposits, the catalytic properties of aluminosilicates, the invention of biologically synthesized feed protein.

Creation of a special recipe for the production of anti-tank ignition mixtures, which were successfully used in battle with the enemy in World War II, production is organized TNT and improved the process of aviation gasoline production. Development in the post-war periodic technology of refining of petroleum fractions, detection of natural aluminosilicate and creation of the method of its activation, development of thermal dehydrogenation of hydrocarbon, development of a complex of scientific researches on problems of industrial heterogeneous catalysis, study of the influence of nuclear radiation on the development of ukrainian petrochemistry, synthesis of styrene and methanol on zeolite catalysts, improvement of industrial production of insulating materials for protection against corrosion, creation of stable isolation of pipelines, research chemical properties of cyclic sulfones, urea deparaffinization, the influence of cations on the catalytic features of zeolites in alkylation and disproportionation reactions, complex solvents in the production of household chemicals, the interaction of sulfolane with its derivatives, catalytic reactions to zeolites, aromatic hydrocarbons in gasoline fractions of oil, the interaction of urea with octane, catalytic properties of modified aluminosilicates, kinetics of the reaction of benzene hydrogenation on nickel-catalytic catalyst, state and main problems of new methods of oil production enhancement in Ukraine, and other aspects of chemical science.

The contribution of the scientist to the development of popularization of scientific achievements in chemistry is highlighted. In particular, his leadership Knowledge Society of the Academy of Sciences of the USSR, whose members carried out comprehensive work to promote the scientific achievements of the Academy of Sciences of the USSR among the general population, the main forms of work which were eading thematic lectures and presenting reports in departmental establishments and production enterprises, publishing articles in periodicals, appearing on radio and television, providing scientific consultations, etc. The contribution the popular scientific researches of the scientist are devoted to leading areas of research and development of academic institutions of chemical profile that contributed to the development of "great chemistry", formation, development and achievement of the Ukrainian chemical science in the system of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR etc.

Key words: Gutyrya V. S., Academy of Sciences, petrochemistry, petroleum refining.